

Νεοελληνική Γλώσσα Β' Γυμνασίου

Ενότητα 1: Αχώριστα μόρια

Οι σύνθετες λέξεις της νέας ελληνικής σχηματίζονται με δύο τρόπους:

α) Με την προσθήκη στην αρχή της λέξης ενός μορφολογικού στοιχείου που ονομάζεται αχώριστο μόριο ή πρόθημα.

β) Με την ένωση δύο ή περισσότερων λέξεων.

Σύνθεση με αχώριστα μόρια :

Τα αχώριστα μόρια είναι μονοσύλλαβες ή δισύλλαβες λέξεις που λειτουργούν ως προθήματα σε σύνθετες λέξεις, δηλ. αποτελούν το α' συνθετικό τους .

Τα περισσότερα αχώριστα μόρια έχουν αρχαία ελληνική προέλευση (**λόγια**), ενώ λίγα δημιουργήθηκαν στα νεότερα χρόνια (**λαϊκά**).

Λαϊκά αχώριστα μόρια	
Μόρια	Παραδείγματα
α- (αν-) (ανα-)	
Λειτουργεί στερητικά ή αντιθετικά.	ασύλληπτος, ανεργία, αναλφάβητος, αναδουλειά
ανα-	
Δηλώνει ανοδική κίνηση.	ανάβαση, αναβάθμιση
Δείχνει μια ενέργεια που επαναλαμβάνεται.	ανακατασκευάζω, αναδάσωση
ξε-	
Λειτουργεί αντιθετικά.	ξεσκεπάζω, ξεκουράζω
Σημαίνει «έξω».	ξεπορτίζω, ξεμυτίζω
Χρησιμοποιείται για να τονίσει την έννοια της λέξης (επίταση).	ξετρελαίνω, ξεφεύγω
Δείχνει το χρονικό διάστημα.	ξεχειμωνιάζω, ξεκαλοκαιριάζω
Φανερώνει το τέλος μιας κατάστασης.	ξεϊδρώνω, ξεδιψώ

Λόγια αχώριστα μόρια	
Μόρια	Παραδείγματα
αρχι-	
Δηλώνει το επικεφαλής άτομο ανάμεσα σε άλλα της ίδιας επαγγελματικής κλίμακας.	<i>αρχιστράτηγος, αρχιεπίσκοπος</i>
Δηλώνει το πρόσωπο που έχει στον μεγαλύτερο βαθμό την ιδιότητα αυτού που εκφράζει το β' συνθετικό.	<i>αρχικατάσκοπος, αρχικλέφτης</i>
Φανερώνει την έναρξη χρόνου.	<i>αρχιχρονιά, αρχιμηλιά</i>
αμφι-	
Σημαίνει «γύρω από», «και από τις δυο πλευρές».	<i>αμφίπλευρος, αμφίκουλος</i>
Δείχνει διπλή δυνατότητα.	<i>αμφίβιο, αμφίδρομος</i>
Χρησιμοποιείται για καταστάσεις που δεν είναι ξεκάθαρο προς τα πού κλίνουν.	<i>αμφίβολος, αμφιταλαντεύομαι</i>
δια- (δι-)	
Δηλώνει κίνηση από τη μια μεριά ως την άλλη.	<i>διαπερνώ, διαβαίνω, διασχίζω</i>
Εκφράζει αμοιβαιότητα, μοιρασιά, εναντιότητα.	<i>διάλογος, διανομή, διαμάχη</i>
Τονίζει την εξέλιξη, την υπεροχή.	<i>διαμορφώνω, διαπρέπω, διακρίνομαι</i>
Φανερώνει χρονική διάρκεια.	<i>διανυκτέρευση, διαμονή</i>
Χρησιμοποιείται για να τονίσει την έννοια της λέξης (επίταση).	<i>διακατέχομαι, διαφθείρω, διαστρεβλώνω</i>
διχο-	
Δηλώνει τη διαίρεση σε δύο μέρη.	<i>διχοτόμος, διχογνωμία</i>
δυσ-	
Δηλώνει δυσκολία.	<i>δυσεύρετος, δυσεπίλυτος</i>
Σημαίνει κάτι αρνητικό.	<i>δύσσομος, δυσφορία</i>
Αφαιρεί τη θετική σημασία από τη λέξη.	<i>δυσανάλογος, δυσαρμονία</i>
εισ-	
Φανερώνει κίνηση προς τα μέσα.	<i>εισβολή, εισέρχομαι</i>
εκ- (εξ-)	
Φανερώνει αφαίρεση ή απομάκρυνση.	<i>εκτοπίζω, εκθρονίζω</i>
Δείχνει κίνηση προς τα έξω.	<i>εξέρχομαι, εκδηλώνω</i>
Δηλώνει μεταβολή.	<i>εκχριστιανισμός, εξελληνισμός</i>
Χρησιμοποιείται για να τονίσει την έννοια της λέξης (επίταση).	<i>εκμάθηση, εκθαμβωτικός</i>
εν- (εμ-, εγ-, ερ-, ελ-)	
Σημαίνει «μέσα».	<i>εγκαθιστώ, εντοπίζω</i>
Δηλώνει κατοχή.	<i>έμπειρος (αυτός που έχει πείρα), έγχορδος (αυτός που έχει χορδές)</i>
επι- (επ-, εφ-)	
Δηλώνει τον τόπο (πάνω).	<i>επιτραπέζιος, έφιππος</i>
Φανερώνει χρόνο.	<i>επίκαιρος, επίλογος</i>
Λειτουργεί για να τονίσει την έννοια της λέξης (επίταση).	<i>επιμορφώνω, επιτάχυνση</i>
Φανερώνει εχθρική διάθεση.	<i>επιβουλεύομαι, επιτίθεμαι</i>

ημι-	
Δηλώνει το μισό.	ημικόκλιο, ημισέληνος
περι-	
Σημαίνει «γύρω».	περιβάλλω, περίμετρος
Δείχνει κυκλική κίνηση.	περιστρέφω, περιήγηση
Λειτουργεί εμφατικά.	περίλυπος, περιχαρής
Σημαίνει «κρατώ μέσα».	περιλαμβάνω, περιέχω
συν-	
Δηλώνει ότι κάτι συντελείται από κοινού ή με τη βοήθεια άλλου.	συνεργασία, συνδιδασκαλία, συγκατοικώ
Λειτουργεί για να τονίσει την έννοια της λέξης (επίταση).	συντριβή, συνεπαίρνω
Φανερώνει ένα κοινό χαρακτηριστικό.	συνομήλικος, σύμφωνος
υπο-	
Δηλώνει αυτό που βρίσκεται κάτω από κάτι, υπό την επίδραση, υπό την εξουσία.	υπόγειο, υπόδουλος, υπόδικος
Φανερώνει ενέργεια που γίνεται κρυφά.	υποκινώ, υπαινίσσομαι
Δείχνει το μικρότερο ή την υποδιαίρεση.	υποκατάστημα, υποαπασχόληση, υφάλμυρος

Προσοχή!!!

- Τα αχώριστα μόρια δια-, επι-, υπο-, χάνουν το τελευταίο τους γράμμα όταν το δεύτερο συνθετικό ξεκινάει από φωνήεν
- Το εκ- γίνεται εξ- όταν το δεύτερο συνθετικό αρχίζει από φωνήεν.
- Το εν- και το συν- γίνονται εμ- και συμ- μπροστά από χειλικά σύμφωνα και μ.
- Το εν- και το συν- γίνονται εγ- και συγ- μπροστά από ουρανικά σύμφωνα.
- Το εν και συν γίνονται ελ-, ερ- και συλ-, συρ- όταν ακολουθεί λ, ρ αντίστοιχα.
- Μερικές φορές το συν- χάνει το ν και γίνεται συ- ή συνε- .

Μεταβολές κατά τη σύνθεση όταν το δεύτερο συνθετικό είναι δασυνόμνη λέξη.

1) Κατά:	Κατά + οδός = κάθoδος, κατά + ολικός = καθoλικός, κατά + έδρα = καθέδρα, κατά + ημέρα = καθημερινός, κατά + οδηγώ + καθoδηγώ
2) Μετά:	μετά + οδός = μέθoδος, μετά + εορτή = μεθεόρτια, μετά + επόμενος = μεθεπόμενος, μετά + ερμηνεύω = μεθερμηνεύω
3) Αντί:	αντί + υγιεινός = ανθoυγιεινός, αντί + υπασπιστής = ανθoυπασπιστής, αντί + υπολοχαγός + ανθoυπολοχαγός, αντί + υπίατρος = ανθoυπίατρος
4) Επί:	επί + έδρα = εφεδρεία, επί + ήβη = έφηβος, επί + ίππος = έφιππος, επί + οδός = εφóδιο, επί + οπλίζω = εφoπλίζω, επί + ορώ = έφορος.
5) Από:	από + ορίζω = αφορίζω, από + ηγούμαι = αφηγούμαι, από + ήλιος = αφήλιο, από + ορμώ = αφορμώ, από + όμοιος = αφομοίωση.
6) Υπό:	υπό + ήλιος = υφήλιος, υπό + ηγούμαι = υφηγούμαι, υπό + ίσταμαι = υφίσταμαι, υπό + έρπω = υφέρπω, υπό+ ίημι = ύφηση.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

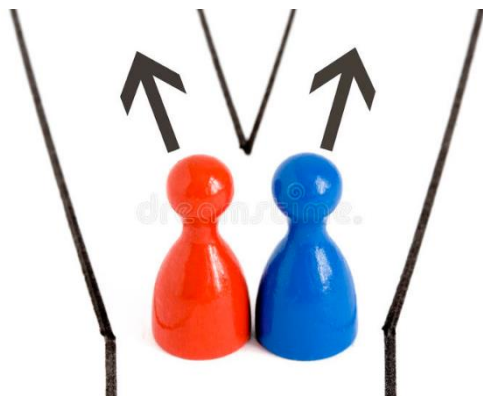
A. Σχηματίστε σύνθετα με τα αχώριστα λαϊκά μόρια και τις παρακάτω λέξεις: α - στερητικό, ανα, ξε, αν:

- i. φλούδα _____
- ii. τρέχω _____
- iii. φεύγω _____
- iv. σκέλη _____
- v. θεμιτός _____
- vi. αίμα _____
- vii. φέρω _____
- viii. αντικαθιστώ _____
- ix. τρυπώνω _____
- x. δασώνω _____
- xi. πόρτα _____
- xii. νύχτα _____
- xiii. αξιόπιστος _____
- xiv. ήθος _____
- xv. όπλο _____
- xvi. μπορώ _____
- xvii. βροχή _____
- xviii. ελπίζω _____
- xix. οχυρώνω _____

B. Να βρείτε το πρώτο συνθετικό των παρακάτω λέξεων:

- i. άνισος _____
- ii. αναιμία _____
- iii. αναδάσωση _____
- iv. αναπηδώνω _____
- v. ανελεύθερος _____
- vi. αναρωτιέμαι _____
- vii. αναλφάβητος _____
- viii. ανασφάλεια _____
- ix. αόρατος _____
- x. ξετρελαίνομαι _____
- xi. ξεριζώνω _____

Γ. Να συμπληρώσετε τα κενά με πρώτο συνθετικό το δις- (δι-) ή το δυσ- ανάλογα με το νόημα.

- i. Το δ__τιχο αυτό το έγραψε ο ποιητής για τη σύντροφο του.
- ii. Στην παλιά μου γειτονιά ελάχιστα σπίτια ήταν δ__ώροφα.

- iii. Η τοπική εφημερίδα δημοσίευσε ένα δ___στηλο άρθρο για τη δραστηριότητα του σχολείου μας.
- iv. Να χρησιμοποιήσεις αδιάσειστα επιχειρήματα, γιατί είναι άνθρωπος δ___πιστός.
- v. Παντρεύτηκε νέος και πρόλαβε ν' αποκτήσει δ___έγγονα.
- vi. Όλες οι προβλέψεις για το μέλλον είναι δ___οίωνες.
- vii. Δύσκολα βρίσκει φίλους ένας δ___τρόπος και δ___πρόσωπος άνθρωπος.

Δ. Να βρείτε το πρώτο συνθετικό των παρακάτω λέξεων

- i. Συγγενής _____
- ii. Αειθαλής _____
- iii. Συλλέγω _____
- iv. Υφήλιος _____
- v. Έφιππος _____
- vi. Γεωγραφία _____
- vii. Καλλιέργεια _____
- viii. Μεθεόρτια _____
- ix. Χειροβομβίδα _____
- x. Ανθυγιεινός _____

Ε. Χρησιμοποιώντας τα αχώριστα μόρια που είναι μέσα στην παρένθεση να βρείτε τα αντώνυμα των παρακάτω λέξεων (α-αν-, αιι-,συν-,εκ-,περι-,διχο-,υπο/υφ--,ξε-, αμφι-, δυσ-, ομο-, ενδο-,επι-)

Λέξεις	Αντώνυμα
1. Κουρασμένος	
2. Ομόνοια	
3. Αζήτητος	
4. Ευτυχής	
5. Υποφερτός	
6. Προϊστάμενος	
7. Εισάγω	
8. Αιματηρός	
9. Θεμιτός	
10. Σκεπάζω	
11. Προχωρώ	
12. Υπόγειος	
13. Είμαι σίγουρος	
14. Χωρίζω	
15. φυλλοβόλος	
16. αλλόθρησκος	
17. εξωγενής	

Στ. Να αναγνωρίσετε τα αχώριστα μόρια των τονισμένων λέξεων και να διακρίνετε τη σημασία τους .

1. Η **αναδουλειά** που πλήττει τα περισσότερα καταστήματα έχει κάνει και το Γιώργο **ανασφαλή** σχετικά με το οικονομικό μέλλον της οικογένειάς του .

2. Είναι άλλωστε το μόνο που κράτησε , καθώς **ξεπούλησε** την υπόλοιπη περιουσία προκειμένου να **ξεχρεώσει**.

3. Δεν **εγκρίνω** καμιά από τις προτάσεις σου, γιατί δεν πιστεύω ότι ο Γιάννης **ενέχεται** σε παράνομη ενέργεια. Μού **εμπνέει** απόλυτη εμπιστοσύνη .

4. Αυτό το ζώο, ως **αμφίβιο**, ζει εξίσου στη θάλασσα και στη στεριά. Γι' αυτό τον άνθρωπο έχω ακούσει και καλά και άσχημα. Είναι **αμφιλεγόμενη** περίπτωση.

5. Πρόσφατα πήρε τη θέση του **αρχισυντάκτη** στην εφημερίδα.

6. Η **διασπορά** ψευδών ειδήσεων τιμωρείται από το νόμο.

7. Η **διαγώνιος** ενώνει 2 απέναντι γωνίες καθώς **διέρχεται** ανάμεσά τους

8. Οι **διχογνωμίες** στη συνέλευση του τμήματός οδήγησαν αρκετούς σε **διχόνοια** .

9. Αυτό το κείμενο είναι **δυσνόητο**.

10. Τα νερά της βροχής **εισρέουν** στο υπόγειό μας .

11. Λόγω του άγχους της παρουσιάστηκε **επιχείλιος** έρπης.

12. Στο δεύτερο **ημίχρονο** ο Κώστας σωριάστηκε κάτω σχεδόν **ημιθανής** από την απογοήτευση.

13. Ένα μολυσμένο νέφος **περιβάλλει** τις μεγαλουπόλεις.

14. Το δαχτυλίδι που μού δώρισαν είναι πραγματικά **περίτεχνο**.

15. Η Κλειώ έχει γίνει **υποχείριό** σου, αλλά η παρέα δεν το ανέχεται άλλο αυτό. Δεν μπορείς να **υφαρπάξεις** την προσωπικότητα του άλλου, όλοι λειτουργούμε ισότιμα.

16. Ο Κωνσταντίνος πήρε μέτρα για την **ανασυγκρότηση** του κράτους. Έτσι, το Βυζάντιο ξεκίνησε την **ανοδική** του πορεία.

17. Οι βουλευτές **καταψήφισαν** το νέο μνημόνιο. Η **κατάβαση** κράτησε αρκετές ώρες, αλλά το θέαμα που αντίκρισαν τους **καταγοήτευσε** κι ας ήταν **καταχείμωνο** .

18. Η **προσθαλάσσωση** του αεροσκάφους έγινε με επιτυχία.